

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

INTERNATIONAL COOPERATION OF THE PROSECUTOR'S OFFICE OF UKRAINE DURING CRIMINAL PROCEEDINGS

Курбатова І.С., к.ю.н.,
старший прокурор
Прокуратура м. Києва

Статтю присвячено теоретичному та нормативно-правовому аналізу міжнародного співробітництва органів прокуратури України під час кримінального провадження. Основна мета роботи полягає у висвітленні окремих питань, пов'язаних з міжнародним співробітництвом органів прокуратури під час кримінального провадження.

Значна увага приділена аналізу нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, а також аналізу основоположних засад, на яких здійснюється ця сфера прокурорської діяльності. Підкреслено, що законодавство України дає змогу органам прокуратури не тільки ефективно виконувати запити про правову допомогу, а й активно брати участь у міжнародних заходах протидії міжнародній організованій злочинності.

Акцентовано увагу на співпраці органів прокуратури з правоохоронними інституціями окремих зарубіжних країн та міжнародними організаціями, такими як Європол та Інтерпол, що дало відчутні результати у протидії організованій злочинності.

Сформульовано висновок, що міжнародний напрям діяльності прокуратури можна розцінити як самостійну функцію прокуратури України, що має перспективу свого подальшого розвитку у зв'язку з розширенням міжнародних зв'язків української суверенної держави та її правоохоронних органів.

Встановлено, що міжнародне співробітництво держав під час кримінального провадження та надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, як і будь-яка діяльність за своєю природою підпорядкована певним закономірностям, основоположним засадам, які визначають її спрямування і характер, тобто виступають для неї своєрідним еталоном та регламентують характер міждержавних відносин у визначеній галузі, чим забезпечують міжнародний правопорядок.

Зазначено, що міжнародне співробітництво прокуратур відбувається також через використання можливостей Інтерполу, який є надійним органом з обліку транснаціональних злочинів і осіб, які їх вчинили, та головним координатором міжнародного розшуку осіб, що вчинили кримінальні правопорушення. Органи прокуратури України в рамках міжнародної співпраці можуть користуватися банком даних про осіб, факти, предмети й документи, накопичені на підставі інформації, що отримана в процесі міжнародного поліцейського співробітництва.

Ключові слова: прокурор, міжнародне співробітництво, організована злочинність, кримінальне провадження.

Theoretical and regulatory analysis of the international cooperation of the Prosecutor's Office of Ukraine during criminal proceedings has been carried out. The main purpose of the work is to highlight specific issues related to the international cooperation of prosecuting authorities during criminal proceedings.

Considerable attention has been paid to the analysis of the legal regulation of international cooperation in criminal proceedings, as well as to the analysis of the basic principles on which this area of prosecutorial activity is carried out. It is emphasized that the legislation of Ukraine allows the prosecuting authorities not only to effectively fulfill requests for legal assistance, but also to actively participate in international measures to counter international organized crime.

Attention was drawn to the cooperation of the prosecution authorities with the law enforcement agencies of certain foreign countries and international organizations such as Europol and Interpol, which produced tangible results in combating organized crime.

It is concluded that the international direction of the prosecutor's office can be regarded as an independent function of the Prosecutor's Office of Ukraine, which has the prospect of its further development due to the expansion of international relations of the Ukrainian sovereign state and its law enforcement agencies.

It is established that international cooperation of states during criminal proceedings and the provision of international legal assistance in criminal cases, as well as any activity inherently subject to certain laws, fundamental principles that determine its direction and character, that is serve as a kind of standard for it the nature of interstate relations in a particular area, than they provide for international law and order.

It is noted that the international cooperation of prosecutors also occurs through the use of the capabilities of Interpol, which is a reliable body for the account of transnational crimes and persons who have committed them, and the main coordinator of the international search for persons who have committed criminal offenses. The bodies of the Prosecutor's Office of Ukraine, within the framework of international cooperation, may use a database of persons, facts, objects and documents, which have been accumulated on the basis of information obtained in the course of international police cooperation.

Key words: prosecutor, international cooperation, organized crime, criminal proceedings.

Постановка проблеми. З часу набуття незалежності Україна послідовно розбудовує систему міжнародного співробітництва у сфері протидії кримінальним правопорушенням, у тому числі з питань взаємної правової допомоги під час кримінального провадження. Необхідність активного залучення механізмів надання та отримання міжнародної правової допомоги у галузі протидії злочинності, а також цілеспрямованої співпраці світової спільноти у цьому напрямі зумовлюється самими тенденціями розвитку сучасної міжнародної злочинності. Її сучасний рівень, а також той факт, що вона давно вже набула трансграничних і транснаціональних форм зумовлюють необхідність консолідації зусиль правоохоронних органів різних держав у здійсненні спільних заходів, які забезпечуватимуть ефективність протидії злочинності. Вказані заходи включають як інституційне забезпечення цієї діяльності, так і розвиток

нормативно-правової бази. Зокрема, Україна приєдналася до численних багатосторонніх конвенцій у цій сфері, підготовлених та укладених у рамках ООН, Ради Європи, інших міжнародних організацій, покликаних протидіяти проявам міжнародної злочинності, а також підписала низку двосторонніх договорів з іншими державами у цій сфері.

З огляду на транснаціональний характер злочинності було розроблено міжнародні документи, що охоплюють ключові питання кримінального правосуддя та складаються з основних міжнародних стандартів. Процес правової інтеграції, в якій активно бере участь і наша держава, визначає адаптацію українського законодавства до вимог цих стандартів, їх урахування у розвитку національної правової системи та в діяльності правоохоронних органів держави в сфері забезпечення міжнародної співпраці зумовили актуальність обраної тематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним, практичним та правовим проблемам організації протидії міжнародній злочинності в юридичній літературі традиційно приділяється значна увага. Як зазначає Т.О. Мудряк, натепер немає жодного міжнародного договору України, у назву якого не входило б формулювання «міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» [1, с. 211]. Питанням, пов'язаним зі здійсненням міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, свої праці присвячували Ю.П. Аленін, О.І. Виноградова, Т.С. Гавриш, Л.А. Гарбовський, М.І. Карпенко, А.Г. Маланюк, В.Т. Маляренко, М.М. Михеєнко, Т.О. Мудряк, А.В. Підгородинська, А.С. Сизоненко та ін.

Однак сучасні тенденції розвитку кримінального процесуальної науки, а також інтеграція України та її національного законодавства до Європейської спільноти вимагають нових поглядів у дусі сучасності на окремі питання міжнародного співробітництва.

Основна **мета роботи** полягає у висвітленні окремих питань, пов'язаних з міжнародним співробітництвом органів прокуратури під час кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Серйозні недоліки, допущені на початковому етапі проведення реформ в економічній, військовій, правоохоронній та інших галузях державної діяльності, позбавлення, а в окремих випадках і відмова від системи державного регулювання та контролю, недосконалість правової бази і відсутність сильної державної політики у соціальній сфері, зниження духовного потенціалу суспільства є основними факторами, які сприяють зростанню проявів корупції, а також організованої злочинної діяльності [2, с. 201].

Відповідно до ст. 541 Кримінального процесуального кодексу України [3] (далі – КПК України) міжнародна правова допомога – це проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою.

Міжнародно-правове співробітництво у кримінальному провадженні – це досить відповідальний та значний за обсягом напрям роботи прокуратури України. Так, за 2019 рік до України надійшло звернень іноземних установ 3167, виконано 2690, або 84,9%, про виконання процесуальних дій 2809, виконано 2451, або 87,2%, про перейняття кримінального провадження 203, виконано 130, або 64,4%, про екстрадицію 155, виконано 109, або 70,3%. Водночас українською стороною підготовлено 719 звернень до іноземних установ, із них 627 – про виконання процесуальних дій, 18 – про перейняття кримінального провадження, 74 – про екстрадицію [4].

З наведеного можна зробити висновок, що більшість звернень до української сторони виконується, однак можуть бути випадки, коли клопотання іноземного органу не може бути виконано у зв'язку з тим, що запропоновані дії заборонені або суперечать законодавству нашої держави, зокрема, таким його принципам, як: законність, заборона переслідування за політичні переконання, видача власних громадян, недоторканість особи, гласність тощо.

Детальна регламентація у КПК України порядку та процедур міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження (окремий розділ IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження»), а також окремий розділ Закону України «Про прокуратуру» [5] (розділ XI «Міжнародне співробітництво») свідчить про важливу увагу, яку приділяє українська держава питанням міжнародної протидії злочинності та прагнення чітко визначити процедури надання взаємної допомоги. Це слід розцінювати як адекватну реакцію держави на сучасний стан міжнародної злочинності.

Зазначені норми, а також п.п. 16–19 ч. 2 ст. 36 КПК України чітко визначають повноваження прокурора у між-

народно-правовій сфері під час кримінального провадження. Водночас більш детально повноваження органів прокуратури унормовані Наказом Генерального прокурора від 18.09.2015 р. № 223 зі змінами, внесеними наказом Генерального прокурора від 20.08.2019 р. № 164 [6] (далі – наказ від 18.09.2015 р. № 223). Цим наказом визначено головні напрями взаємодії органів прокуратури України із компетентними установами іноземних держав та міжнародними організаціями, до яких необхідно віднести:

- виконання у межах компетенції органів прокуратури зобов'язань України за міжнародними договорами про міжнародне співробітництво під час кримінального провадження, зокрема щодо надання міжнародної правової допомоги, видачі осіб (екстрадиції), перейняття кримінального провадження та з інших передбачених такими договорами питань;

- установа, підтримання та розвиток контактів із компетентними установами іноземних держав і міжнародними організаціями, проведення заходів міжнародного співробітництва – зустрічей, переговорів, конференцій, семінарів, круглих столів та тренінгів, а також реалізації проєктів і програм співпраці;

- удосконалення договірної бази співробітництва, механізмів та процедур надання правової допомоги шляхом укладання міжвідомчих угод, які стосуються компетенції прокуратури, та участі в підготовці міжнародних договорів України у галузі співробітництва під час кримінального провадження, а також законодавства з цих питань [6].

Однак міжнародне співробітництво держав під час кримінального провадження та надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, як і будь-яка діяльність, за своєю природою підпорядкована певним закономірностям, основоположним засадам, які визначають її спрямування і характер, тобто виступають для неї своєрідним еталоном та регламентують характер міждержавних відносин у визначеній галузі, чим забезпечують міжнародний правопорядок.

На думку Р.В. Баранніка, засади, на яких здійснюється міжнародне співробітництво та взаємодія договірних сторін у сфері кримінального судочинства, можна поділити на такі основні групи:

- загальні принципи міжнародного права щодо співробітництва держав у всіх сферах;
- спеціальні принципи міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального судочинства;
- спеціальні принципи надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах;
- принципи внутрішнього (національного) законодавства договірних сторін (кримінального, кримінального процесуального, конституційного права тощо) [7, с. 12].

Найбільш значущими для міжнародного співробітництва є засади, що закріплені в нормативно-правових актах міжнародного права. До них, зокрема, необхідно віднести такі як: суверенна рівноправність держав і повага до прав, притаманих суверенітету; взаємність і добровільність співробітництва; незастосування у міжнародних відносинах сили або погрози застосування сили; невтручання у справи, що належать до внутрішньої компетенції держави; вирішення міжнародних суперечок мирними засобами; сумлінне та добросовісне виконання зобов'язань у міжнародному праві; рівноправність і самовизначення народів; повага до прав людини та її основних свобод; територіальна цілісність держав, недоторканість і непорушність кордонів.

Зрозуміло, що ці засади взаємопов'язані між собою і вони ефективно будуть функціонувати тільки у тому разі, коли держави-учасниці міжнародного співробітництва будуть сумлінно виконувати як ті зобов'язання, що випливають із загальноновизначених засад норм міжнародного права, так і ті, що випливають із укладених ними

договорів або інших угод, якщо вони відповідають міжнародному праву. Перелік таких засад не можна вважати вичерпним, тому що з підписання нових договорів про співпрацю чи взаємодопомогу у кримінальному судочинстві може корегуватися як перелік, так і зміст таких засад, що значно може впливати на ефективність такої взаємодії та на оцінку діяльності органів прокуратури у цій сфері.

Основними критеріями оцінки ефективності прокурорської діяльності у сфері міжнародного співробітництва під час кримінального провадження згідно з п. 11 наказу від 18.09.2015 р. № 223 визначено такі: дотримання встановлених процедур, строків, повноти, а також належної якості підготовки та виконання запитів про правову допомогу у кримінальному провадженні; забезпечення прав громадян та юридичних осіб, інтереси яких зачіпаються у разі надання та отримання міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження [6].

Велике значення для взаємодії органів прокуратури України під час кримінального провадження становить розвиненість кримінального процесуального законодавства договірних країн, кожна з яких може виконати тільки такі процесуальні дії у справі, які передбачені її законодавством. Виконання конкретного доручення має здійснюватися відповідно до вимог національного процесуального законодавства та з обов'язковим урахуванням застережень, зроблених Верховною Радою України у разі ратифікації відповідного міжнародно-правового акта. Водночас КПК України є одним з небагатьох нормативно-правових актів в Україні, який безпосередньо передбачає виникнення та функціонування правовідносин на підставі міжнародних домовленостей. Так, частина 1 ст. 544 КПК України встановлює, що за відсутності міжнародного договору України міжнародна правова допомога чи інше співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано на засадах взаємності.

Натепер законодавство України дає змогу органам прокуратури не тільки ефективно виконувати запити про правову допомогу, а й активно брати участь у міжнародних заходах протидії міжнародній організованій злочинності. А звідси оцінка міжнародною спільнотою ефективності діяльності правоохоронних органів України у протидії міжнародній організованій злочинності [9].

Найбільше запитів про надання правової допомоги надходить у зв'язку з необхідністю проведення процесуальних дій, пов'язаних із: розкриттям та розслідуванням кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів; торгівлею зброєю та вибуховими речовинами; легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом; несанкціонованим втручанням у роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж тощо.

Так, знаковим можна навести приклад, коли Федеральна прокуратура Бельгії розпочала розслідування щодо маркетплейсу xDedic у червні 2016 року за фактами злочинної організації незаконного доступу і втручання у дані та роботу систем. На підставі аналізу змісту цих серверів бельгійськими спеціалістами за підтримки Європолу та департаменту кіберполіції Національної поліції України ідентифіковано адміністраторів в Україні. Під час цього розслідування бельгійські та українські правоохоронні органи скоординували свої зусилля, а також Гене-

ральна прокуратура України та Європол підписали Угоду про створення спільної слідчої групи.

Водночас слідчі та прокурори Бельгії та США розпочали тісну співпрацю в рамках американського розслідування злочинної групи маркетплейсу xDedic, яке здійснювала Прокуратура Середнього округу штату Флорида. Завдяки скоординованим зусиллям бельгійських, українських та американських правоохоронних органів завдано руйнівного удару по маркетплейсу, де здійснювалася незаконна торгівля зламаними комп'ютерними системами.

24 січня 2019 року міжнародна спільна слідча група, до складу якої входили прокурори Департаменту міжнародно-правового співробітництва Генеральної прокуратури України, працівники Національної поліції України, Федерального підрозділу боротьби з комп'ютерною злочинністю Бельгії (FCCU), за сприяння Європолу, Федерального бюро розслідувань США (FBI) та Служби внутрішніх доходів США (IRS) провели 14 обшуків на дев'яти локаціях в Україні. За результатами слідчих дій вилучено комп'ютерне обладнання, важливі докази скоєння злочину, а також припинено злочинну діяльність кібермережі, яка пропонувала для продажу доступ до десятків тисяч компрометованих (зламаних) серверів потерпілих (компаній та приватних осіб). Саме такий формат співпраці дав змогу швидко виявити, належним чином задокументувати та припинити діяльність міжнародного угруповання кіберзлочинців, яке завдало збитків бюджету Сполучених Штатів Америки на суму близько 70 млн дол. США [8, с. 14].

Міжнародна співпраця прокуратури та поліції низки країн щодо незаконної діяльності маркетплейсу свідчить про важливість інтенсивного міжнародного співробітництва для вжиття успішних заходів у протидії організованій злочинності в «темній» мережі.

Водночас міжнародне співробітництво прокурорів здійснюється також на рівні Міжнародної асоціації прокурорів, створеної у 1996 році, до якої входить і Україна. У 2005 р. була зареєстрована всеукраїнська громадська організація «Українська асоціація прокурорів», яка стала організаційним учасником у складі Міжнародної асоціації прокурорів, до якої входять представники 68 країн. Діяльність цієї асоціації спрямована на обмін інформацією, що являє взаємний інтерес, проведення спільних наукових досліджень з проблем боротьби зі злочинністю, а також науково-практичних конференцій, семінарів, обмін відповідним досвідом тощо.

Міжнародне співробітництво прокуратур відбувається також через використання можливостей Інтерполу, який є надійним органом з обліку транснаціональних злочинів і осіб, які їх вчинили, та головним координатором міжнародного розшуку осіб, що вчинили кримінальні правопорушення. Органи прокуратури України в рамках міжнародної співпраці можуть користуватися банком даних про осіб, факти, предмети й документи, накопичені на підставі інформації, що отримана в процесі міжнародного поліцейського співробітництва.

Висновки. Отже, виходячи зі змісту міжнародного співробітництва, його значення та завдань, що при цьому вирішуються, специфіки нормативно-правового регулювання його здійснення та правовідносин, що при цьому виникають, можна цей напрям діяльності прокуратури розцінити як самостійну функцію прокуратури України, що має перспективу свого подальшого розвитку у зв'язку з розширенням міжнародних зв'язків української суверенної держави та її правоохоронних органів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мудряк Т. Міжнародне співробітництво щодо криміналістичного забезпечення розслідування. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 211–216.
2. Гарбовський Л.А. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, як складник забезпечення економічної безпеки України. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. Вип. 1–2 (10–11). 2018. С. 200–2005.

3. Практичний коментар – роз'яснення до Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні / Я.В. Васильчук, Л.А. Гарбовський, А.В. Григоренко та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 720 с.
4. Звіт про роботу прокурора за січень–грудень 2019 року. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/stat>.
5. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1789-12>.
6. Про організацію роботи органів прокуратури у галузі міжнародного співробітництва : Наказ Генерального прокурора від 18.09.2015 р. № 223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0223900-15>.
7. Бараннік Р.В. Принципи міжнародного співробітництва та міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства* 2017. № 2. С. 11–17.
8. Федеральне бюро розслідувань США високо оцінило рівень співпраці з Генеральною прокуратурою України. *Вісник прокуратури*. 2019. № 2. С. 14–15.
9. Грицюк І.В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері оподаткування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Нац. ун-т ДПС України. Ірпінь, 2012. 19 с.